

УДК 911.3:338.483.1(477.86)

Атаманюк Я.Д.

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНОЇ ІНДУСТРІЇ В ІВАНО-ФРАНКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

У даній статті проводиться аналіз передумов і чинників розвитку рекреаційно-туристичної індустрії в Івано-Франківській області. Розкривається роль соціальної та економічної складової у функціонуванні рекреаційного господарства. Аналізуються особливості і потенційні можливості використання соціально-економічного потенціалу Івано-Франківської області, сформульовано загальні рекомендаційні засади з оптимізації розвитку рекреаційно-туристичної індустрії.

В данной статье проводится анализ предпосылок и факторов развития рекреационно-туристической индустрии в Ивано-Франковской области. Раскрывается роль социальной и экономической составляющей в функционировании рекреационного хозяйства. Анализируются особенности и потенциальные возможности использования социально-экономического потенциала Ивано-Франковской области, сформулированы общие рекомендательные принципы из оптимизации развития рекреационно-туристической индустрии.

In this article analysis of pre-conditions and factors of recreational and touristic industrial development in Ivano-Frankivsk region is made. The role of social and economical component in the functioning of recreational facilities is revealed. The peculiarities and prospective possibility of using the social and economical potential of Ivano-Frankivsk region are analyzed, general recommendatory principles of optimization in the development of recreational and touristic industry have been established.

Постановка наукової проблеми та її значення. В умовах формування ринкової економіки регіональна раціоналізація господарської структури стає нагальною проблемою сьогодення. Важливе місце відводиться аналізу ефективності розвиток рекреаційної діяльності. Оскільки рекреація як специфічна система являє собою складне утворення, то як ціле вона постає перш за все у відносинах з оточуючим середовищем: політичним, економічним, соціальним, екологічним тощо. Зовнішній світ активно впливає на рекреаційну діяльність, в одних випадках відкриваючи перед нею широкі можливості, в інших – загрожуючи новими небезпеками.

Івано-Франківська область має реальні передумови для інтенсивного конкурентоспроможного розвитку рекреації. Саме дана складова господарства області може стати своєрідним каталізатором її економічного розвитку. Пріоритетними у виборі регіону дослідження постали такі його специфічні риси: вдале економіко-географічне положення, значне ресурсне різноманіття, густа мережа шляхів сполучення, чисельні атрактивні об'єкти, та при всьому зазначеному – невідповідність існуючої ситуації в дослідженні стійкій тенденції до росту показників розвитку туризму на даній території.

Виступаючи складовою господарського комплексу Івано-Франківської області, рекреація в області перш за все покликана вирішувати важливі соціальні завдання, пов'язані з вихованням, оздоровленням та освітою, розширенням кругозору, зокрема:

- отримання нових знань;
- фізичне оздоровлення та профілактика захворювань;
- спрямування підростаючого покоління на здоровий спосіб життя, формування активної життєвої позиції;
- розвиток кращих моральних людських якостей та відносин;
- екологічне виховання, виховання свідомого ставлення до природи нашої країни.

Аналіз останніх досліджень із цієї проблеми із зазначенням доробку окремих учених та невирішених проблем. Окремі аспекти соціально-економічних передумов формування рекреаційної індустрії розглянуто у працях таких вчених: Н. С. Мироненко, І. Т. Твердохлебов, О. Топчієв, О.Любіцева, М. Мальська та інші.

Про особливості регіонального розвитку рекреації згадують у своїх дослідженнях М. Крачило, О. М. Ігнатенко, Й. Гілецький, С. Шепетюк та інші.

На думку Н. Скрипник та А. Сердюк соціально-економічний рівень розвитку держави спричинює спроможність держави створення та підтримки в належному стані рекреаційної інфраструктури, забезпеченість безпечного руху транспортних засобів тощо [2, с. 220]. Мирослав Борушак стверджує, що роль туризму, який є основною складовою рекреації, в господарській діяльності визначається, в першу чергу, тим, що він є частиною як соціальної, так і економічної сфери [1, с. 24].

Мета і завдання статті. Головною метою здійсненого дослідження стало вивчення особливостей впливу соціально-економічних чинників на формування та перспективи розвитку рекреації на території Івано-Франківської області. Головне завдання – виокремити сприятливі соціально-економічні передумови, що сприятимуть ефективному розвитку регіону в цілому та рекреації, зокрема.

У відповідності до неї були сформульовані і розв'язані такі завдання:

- проаналізовано особливості формування соціально-економічного потенціалу регіону;

- з'ясовано актуальні особливості і потенційні можливості використання соціально-економічного потенціалу Івано-Франківської області;
- сформульовано загальні рекомендаційні засади з оптимізації розвитку рекреаційно-туристичної індустрії.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Однією з найважливіших умов розвитку рекреації є населення, що виступає одночасно як тло (формуєчи поряд із природою й економікою «образ» країни) і як суб'єкт розвитку туризму. Щодо чисельності населення, то для розвитку рекреації цей показник має чисто номінальне, довідкове значення, оскільки неможливо стверджувати, що якщо чисельність населення значна, то це сприяє (або не сприяє) розвитку рекреації. Населення Івано-Франківської області постійно змінюється. З 2007 р. кількість мешканців зменшилась на 5,3 тис. осіб, що відбулося, в основному, за рахунок природного скорочення. Серед міських рад та районів області природний приріст спостерігався лише в Івано-Франківській (0,4‰) та Яремчанській (2,9‰) міськрадах, м. Калуш (0,7‰) та Верховинському (2,2‰) районі, а у решти районів відбулося природне скорочення. Природне скорочення населення області обумовлено падінням народжуваності та складною демографічною ситуацією на селі, де з 1995 року відбувається перевищення кількості померлих над народженими. *Статевий склад населення* також не має прямого практичного значення з погляду рекреації. Обґрунтування тотожне раніше приведеному поясненню для чисельності населення. Невиправдане припущення, що рівне співвідношення за статтю або перевага чоловічого (жіночого) населення сприятливо або несприятливо відображаються на розвитку рекреації. З погляду розвитку рекреації значення має вікова структура населення. Низький рівень народжуваності поглиблює процес «старіння» населення, а демографічна і часто навіть соціально-політична ситуація в країні, соціальний клімат у середовищі проживання (перебування) рекреантів, міграційна рухливість і ряд інших процесів загалом залежить від молоді.

Уявлення про можливості масового туризму наближено дає співвідношення показників економічно активного і неактивного населення в країні. Якщо переважає *економічно неактивне населення*, то можна зробити висновок про те, що масового споживача туристських послуг у цій країні немає. Але й у тих країнах, де переважає *економічно активне населення*, реальна картина можливостей туризму не настільки однозначна. *Найкращі умови масового туризму в тих країнах, де в структурі зайнятості домінує невиробнича сфера, точніше, сфера послуг.* Люди, зайняті в ній, мають більш високий рівень загальної і професійної освіти, їх відрізняє знання іноземних мов і високий ступінь соціально-психологічної і просторово-тимчасової мобільності. Вони, як правило, є головними споживачами туристських послуг. У Івано-Франківській області економічно активне населення (у віці 15-70 років) у 2010 р. склало

577,8 тис. осіб. Зайнятих у всіх сферах економічної діяльності нараховувалось 530,3 тис. осіб. Кількість зайнятого населення у 2010 р. дещо зросла у порівнянні з 2009 р. (з 526,3 тис. осіб до 530,3 тис. осіб).

У структурі економічно активного населення незначну перевагу мають чоловіки – 301,7 тис. проти 276,1 тис. жінок. Така ж тенденція спостерігається і стосовно зайнятості: чоловіки – 272,1 тис. та жінки – 258,2 тис. Однак, рівень безробіття серед чоловіків вищий ніж серед жінок: із загальної кількості безробітних (47,5 тис. осіб) 62,3% - чоловіки. За рівнем економічної активності та рівнем зайнятості переважає сільське населення – 58,0% та 54,7% відповідно проти показників міського населення – 55,7% та 49,3%. Найбільше зайняті особи віком 40- 49 років – 26,2%. У галузях промисловості на початок 2011 року було зайнято 10,3% від всього зайнятого населення.

Область характеризується значною щільністю населення – 99,1 осіб на кілометр квадратний (в середньому по Україні – 75,8 осіб на кв. км). Загальновідомо, що чим вище щільність населення, тим вище рівень господарського освоєння території, тим більше сприятлива ця територія для більшості видів рекреації, наприклад у Тисменицькому районі цей показник становить 113 осіб на 1 кв. км. Але для природно-пригодницького, природно-екологічного і спортивного видів туризму й у першу чергу для екстремального туризму більш сприятливі території з невисоким рівнем освоєння, тобто з низьким рівнем щільності населення, зокрема Верховинський район, для якого характерний показник - 24 особи на 1 кв. км.

Загальна, реальна картина *розселення* неповторна в кожній країні і дуже впливає на форми організації рекреації. Особливості розміщення міських і сільських поселень визначають картину більшості туристських маршрутів. Від функціонального і культурно-історичного типу поселення залежить ступінь його привабливості для туризму. Наприклад, відсутність міст уздовж найбільшої річки Дністра негативно відбивається на організації водного туризму, а мережа сіл – ремісничих центрів у передгірних і гірських районах (Космач, Буковець, Криворівня та ін.) – підстава етнографічного туризму. Міста є головною формою розселення в сучасному світі. Вони мають розвинуту індустрію розваг та інфраструктуру, тому можуть надати більш гарні умови для туристів у порівнянні з сільською місцевістю. Крім того, міське населення має загальний більш високий культурний і освітній рівень. У містах ступінь туристської активності вище, ніж у сільській місцевості. Причина цього — потреба у відпочинку (пов'язана з подорожами, зміною обстановки, перевантаженнями і нервовим напруженням, що тим вище, чим більше місто). Тому до числа важливих соціально-економічних явищ сучасності, що мають значний вплив на туризм, відноситься *урбанізація*. Високий рівень урбанізації — одна з основних передумов масових форм туризму.

В Івано – Франківській області нараховується 15 міст, з них 5 – обласного підпорядкування. Найбільшим містом області є її обласний

центр – Івано-Франківськ (241,1 тис. осіб). Окрім того, є ще два міста середньої величини – Калуш (67,4 тис. осіб) та Коломия (61,3 тис. осіб).

Міграції як явище, не мають прямого впливу на рекреацію. Загалом вважають, що у тих країнах, де масштаби зовнішньої і внутрішньої міграції значні, у жителів формуються особливі риси ментальності: доброзичливість і терпимість стосовно туристів, соціальна і просторова мобільність. У Івано-Франківській області зараз спостерігається міграційний відтік населення, який негативно впливає на демографічну ситуацію в області і зумовлений економічною нестабільністю у державі.

На тлі загального падіння життєвого рівня населення України не є винятком й Івано-Франківська область. Населення області має порівняно низькі середньодушові доходи, основний компонент яких – заробітна плата робітників і службовців та плата робітників сільського господарства – зростає тут повільнішими темпами, ніж пересічно по Україні. Рівень безробіття за методологією МОП станом на 01.01.2011 р. склав 8,2%, що на 0,8 відсоткових пункти нижче проти відповідного періоду попереднього року. Найбільший рівень зареєстрованого безробіття спостерігався у Рогатинському, Городенківському, Долинському, Верховинському та Тлумачькому районах та на території Яремчанської міської ради.

Структура споживання населення характеризується поступовим збільшенням грошових витрат на покупку товарів і зменшенням частки послуг. В результаті маємо деформовану структуру особистого споживання життєвих благ, в якій домінуюче місце займають витрати на харчування.

Наведені вище характеристики будуть неповними, якщо не врахувати соціальних наслідків економічної кризи: інфляція, зростання цін, низька заробітна плата, злочинність тощо. Отже, можна сказати, що населення області проживає в умовах соціального дискомфорту.

Свою соціально-економічну специфіку мають гірські райони області. На їх території проживає близько 25% всього населення області, з них близько третьої частини – на висоті 500 м і вище. Гори створюють специфічні, складні умови проживання і господарювання, особливо у сільському господарстві. Тому гостро стоїть проблема зайнятості, і як результат низький рівень матеріального добробуту мешканців гір. Грошові доходи мешканців гірських районів у регіоні нижчі порівняно з доходами мешканців рівнинної частини в три рази. В горах удвічі нижчі показники розвитку соціальної інфраструктури. Ці фактори викликають депопуляцію в гірських районах, вплив найбільш працездатного в інтелектуальному і фізичному відношенні населення, що веде до глибокого економічного занепаду [3]. Стабілізації цих та інших негативних процесів за рахунок розширення сфер зайнятості, розвитку інфраструктури сприятиме туризм з відповідним сервісом та організацією обслуговування, в яких може бути задіяне місцеве населення. Тут значну роль може відіграти сільський зелений туризм. Як видно з таблиці, на даний час у області функціонує близько 758 садиб, які приймають туристів у 10 районах та м. Яремчі.

Найбільша кількість агросадиб у Верховинському районі. Дуже низький рівень у Галицькому та Городенківському районах які розміщені на берегах Дністра і мають усі передумови для розвитку сільського та зеленого туризму, саме дані території вважаємо перспективними для розвитку даних видів туризму.

Таблиця 1.

Кількість садиб сільського зеленого туризму Івано-Франківської області станом на 01.02.2012 р.

Район, місто	Кількість садиб	З них	
		СПД (Суб'єкти підприємницької діяльності, тобто фізична особа-підприємець)	ОСГ (Особисте селянське господарство)
Богородчанський	4	1	-
Верховинський	143	37	77
Долинський	28	4	24
Коломийський	9	3	4
Косівський	65		
Яремчанська міська рада	452	256	-
Надвірнянський	27		
Рожнятівський	19	3	11
Рогатинський	2	-	3
Снятинський	5	1	-
Глумацький	4	1	3
Всього	758		

Незважаючи на відмінності та особливості у розвитку міст і районів області, основою політики територіального розвитку повинен стати системний підхід до зміцнення функцій міст, обмеження хаотичної урбанізації приміських зон, зростання якості забудови й умов проживання, розвиток малих міст, як центрів розвитку малих та середніх підприємств, зростання комунікаційної доступності сіл, розвитку туризму й ремесл (промислів) на селі, системи надання послуг, стимулювання розвитку проблемних територій.

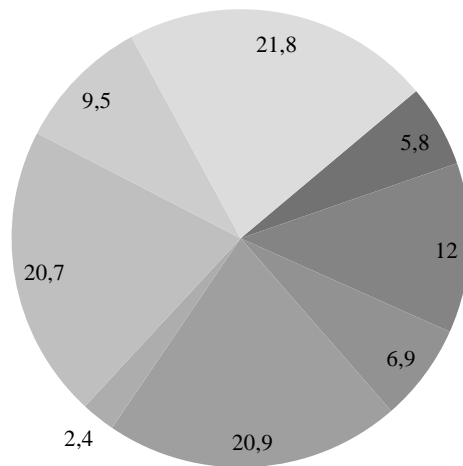
Загальні економічні передумови. Динаміка структури галузей економіки області за 2008-2010 рр. характеризується наступними тенденціями: у відсотках до загального обсягу реалізованої промислової продукції обсяг реалізованої продукції добувної промисловості змінився від 2,2 у 2008 році до 6,6 у 2010, переробної промисловості – з 62,5 до 57,7, виробництво та розподілення електроенергії, газу та води майже не змінились – з 35,3 до 35,7.

У структурі випуску та валової доданої вартості за видами

економічної діяльності зменшилась у порівнянні з 2008 частка добувної промисловості з 6,1 до 4,9; переробної промисловості з 24,6 до 21,3; будівництва з 8,4 до 5,4. Натомість зросла частка сільського господарства, мисливства, лісового господарства з 10,6 до 12,3%; торгівлі та ремонту – з 10,2 до 12,2; транспорт та зв'язок – з 9,5 до 10,2; операції з нерухомим майном – з 3,7 до 5,0; освіта – з 4,6 до 5,7; охорона здоров'я – з 2,7 до 3,4.

Як свідчать наведені дані, в структурі економіки області зростаючими є невиробничі галузі. Промисловий комплекс області охоплює машинобудування, паливно-енергетичну, хімічну, нафтохімічну, лісову, деревообробну, легку, харчову галузі і зосереджений в основному в містах Івано-Франківськ, Калуш, Коломия, Надвірна, Долина.

У товарній структурі експорту області провідну позицію займають обсяги шкіряної і хутряної сировини та виробів з них, деревини та виробів з деревини, мінеральних продуктів, текстилю та виробів з текстилю. Серед імпортних надходжень найбільша питома вага припадає на наземні транспортні засоби, полімерні матеріали, пластмаси та каучук, папір та картон і продукцію хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості, механічне і електрообладнання.

- Сільське та лісове господарство, мисливство, рибальство, рибництво
- Промисловість
- Будівництво
- Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку
- Діяльність транспорту та зв'язку
- Надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту
- Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям
- інші

Рис. 1 Структура суб'єктів ЄДРПОУ (на 1 січня 2011 р.; %)

В обласних обсягах зовнішньої торгівлі товарами провідне місце займають суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності міст Івано-Франківська та Калуша, а також Тисменицького, Долинського, Надвірнянського і Рогатинського районів.

У структурі суб'єктів єдиного державного реєстру підприємств та організацій України (ЄДРПОУ) 20,9 % становлять підприємства торгівлі, 20,7% - надання комунальних та індивідуальних послуг, діяльність у сфері культури та спорту.

Економіка найбільшого міста області – Івано-Франківська представлена широким спектром галузей матеріального виробництва, а саме: промисловість, будівництво, транспорт, зв'язок, а також нематеріальна сфера, що визначає специфіку Івано-Франківська як обласного центру, в якому зосереджена основна мережа ринкової інфраструктури, фінансових установ, закладів освіти, охорони здоров'я та культури області. У місті зосереджено 539 промислових підприємств – юридичних осіб, або 33,5% від їх загальної кількості по області.

Такі міста обласного значення як Коломия та Калуш займають відносно незначну частку в загальному обсязі реалізованих для населення послуг (відповідно 6,2% та 5,3%). У решти районів та міст обсяги наданих послуг сягають 0,1-3 % від загальної величини послуг в області. У розрахунку наданих послуг на одного мешканця серед районів та міст області на першому місці знаходиться Івано-Франківськ.

Серед пріоритетних напрямів розвитку економіки Івано-Франківська – розвиток місцевої промисловості, а саме переробної, машинобудування, легкої та деревообробної, розвиток туристичної індустрії, котра включає громадське харчування і торгівлю, транспортну інфраструктуру, сферу обслуговування, культуру і сучасне мистецтво, гральний і шоу-бізнес; розвиток вищої освіти як бізнесу та підприємництва в цілому. Івано-Франківськ є важливим центром для розвитку цілої області, особливо для економічного піднесення туристичної індустрії як стратегічного напрямку регіону. В області проводиться робота з підготовки земельних ділянок для впровадження важливих для області інфраструктурних проектів. Важливим є формування гео-інформаційної системи та електронних карт у сфері просторового планування області [4].

Івано-Франківська область є одним із найбільш густонаселених і давньо освоєних регіонів України. На території області є значна кількість нафтогазових свердловин, нафто- і газопроводів, очисних споруд, полігонів твердих побутових відходів, а також полігони промислових відходів Бурштинської ТЕС, Калуської ТЕЦ, ДП «Калійний завод «ВАТ «Оріана». Усе це забруднює ґрунтовий покрив, виводить з використання значні площі земельних ресурсів. Окрім того, в Івано-Франківській області є радіоактивно забруднені землі загальною площею 606 кв. км (4 зона), на яких розташовано 35 населених пунктів [4].

Незважаючи на певні екологічні проблеми, область у порівнянні із сильно забрудненими ландшафтами Центральної та Східної Європи залишається однією з найбільш привабливих для вітчизняних та іноземних туристів.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Аналіз рекреаційної діяльності як важливої та соціально значимої складової

господарської діяльності доводить, що рекреація є не просто частиною економіки області, а складає основу її господарської системи. Розташування області у Центрі Європи та близькому сусідстві з країнами Європейського Союзу сприяє розвитку прикордонного та міжнародного туризму. Перевагою для розвитку туристичної галузі Івано-Франківської області є висока середня щільність населення, а також невеликі відстані між населеними пунктами та наявне транспортне сполучення, що дає можливість розвивати спільні міжрайонні та міжміські туристичні програми. Відстань від Івано-Франківська до найближчого рекреаційного пункту в будь-якому напрямку не перевищує 30-40 км, що дозволяє розробляти радіальні маршрути від обласного центру. Розташування Івано-Франківської області свідчить про важку доступність мешканців із Східної України та легку доступність для відвідувачів із Польщі, Румунії, Словаччини, Молдови та Угорщини, які перетинають західні кордони автомобільним та залізничним транспортом.

Аналіз перспектив розвитку рекреаційно-туристичної індустрії Івано-Франківської області дозволяє стверджувати, що із метою виходу на новий рівень слід:

- здійснити комплекс природоохоронних та інших ходів, спрямованих на формування відповідного естетичного довкілля, комфортного для оздоровлення і відпочинку населення;
- впровадити сучасну інформаційно-маркетингову службу для забезпечення повної інформованості громадян України й іноземців про рекреаційно-туристичні можливості регіону
- розширити асортимент послуг через залучення нових видів відпочинку, у т. ч. «зеленого туризму», «екологічного туризму», «агро туризму» та ін., особливо у Придністерському рекреаційному районі;

Реалізація цих заходів створить передумови для удосконалення економічних відносин в рекреаційній сфері, раціонального використання рекреаційних ресурсів, зниження рівня безробіття тощо.

Використані джерела:

1. Борушак М. Проблеми формування стратегії розвитку туристичних регіонів / М. Борушак / Ін-т регіональних досліджень НАН України. – Л., 2006. – 288 с.
2. Скрипник Н. Я. Рекреаційна географія: навч. посіб. / Н. Я. Скрипник, А. М. Сердюк. – К.: центр учбової літератури, 2013. – 296 с.
3. Євдокименко В. Регіональна політика розвитку туризму (методологія формування, механізм реалізації) / В. Євдокименко. – Чернівці, Прут, 1996. – 288 с.
4. Стратегія розвитку та маркетингу туризму Івано-Франківської області до 2015 року / [І.В. Підлетейчук, О.М. Адаменко, П.В. Андрусак та ін.]. – Івано-Франківськ: 2007. – 259 с.